

THE DIVERSITY OF PLACE NAMES

Cristina Radu-Golea

Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The various perspectives of research on place names (origin, etymology, genesis, development, structure, stratification etc) have led to the conclusion that, beyond their common characteristics which allow us to include them into a distinct, autonomous word class, they have a multitude of features that distinguish them from one another to a great extent and, consequently, require the use of specific methods and procedures of research, adapted to the specificity of the category the toponym belongs to. In other words, an essential aspect in understanding the way in which place names appeared, have evolved and work is represented by their classification according to various criteria.

Keywords: place names, structure, category, classification, diversity

Numele de loc¹ este, prin specificul său, o individualitate menită a distinge topicul denumit de celelalte topice din jurul său, dar, în același timp, o entitate socială, care se formează, funcționează și dispare în, prin și datorită/din cauza influenței colective exercitate de masa toponimică din care face parte. Creatorul², modelatorul și utilizatorul său, fiindă individuală prin excelență, chiar unicat, cum se spune uneori, este, deopotrivă, „ființă socială“, cât și entitate aflată în relație cu alte entități de același tip. Aceste relații sunt, în cazul numelor de locuri, fizice, sociale, psihologice, culturale etc. Dacă un cuvânt ar putea fi studiat, potrivit unei celebre metode, *Wörter und Sachen* („cuvinte și lucruri“)³, în relație cu lucrul denumit, numele de loc necesită dezvoltarea acestui binom la forma de trinom: *nume, loc și om*. Numele înseamnă cuvântul de la care provine, prin toponimizare⁴, actualul nume de loc, pe care lingviștii îl cunosc, din multiple puncte de vedere, cel mai bine. *Locul* înseamnă referentul desemnat de nume, topicul, pe care îl cunosc geografii. Ei pot enumera, în mod optim, caracteristicile sale fizice, naturale, socio-geografice etc. *Omul* înseamnă creatorul, modelatorul și utilizatorul numelui, care-l „coordonează”, structural și funcțional, de la

¹ „Numele de locuri sau toponimele (cum sunt cunoscute în lucrările de specialitate mai noi) sunt numele proprii ale unor «obiecte» sociogeografice (numite și *topice*): așezări umane, forme de relief, ape, drumuri, păduri etc., care servesc drept *reper* în teritoriile unde se află și în comunicarea cu privire la spațiile geografice respective. De altfel, în perioadele mai vechi, pentru numele de locuri era folosit termenul *nume geografice*.” (Toma, 2015, p. 13)

² Cf. Toma: *Namengeberul*, 2015, p. 32.

³ „Metoda *Wörter und Sachen* (...) din lingvistica numelor comune devine, în lingvistica numelor proprii (de locuri) metoda *cuvinte, oameni și locuri*, îndreptățind aprecierea lingvistului ieșean Dragoș Moldovanu, potrivit căruia toponimizarea unui apelativ, care constituie ținta finală a demersului etimologic în legătură cu numele de locuri, trebuie să fie corectă *lingvistic* (...), dar, în același timp, trebuie dovedită ca *verosimilă* din punct de vedere sociogeografic (...) și *probabilă* din punct de vedere socioistoric (...).” (Toma, 2015, p. 33)

⁴ „Conceptul central care poate concentra, ca o placă turnantă, principalele caracteristici sincronice și diacronice ale unui nume propriu este *onimizarea*, numită, în cazul numelor de locuri, toponimizare. (...) orice nume de loc, fie că este în curs de geneză ori de constituire, fie că este pe cale să-și consolideze statutul de nume propriu, să-l transfere, într-un fel sau altul, sau să-l părăsească etc. se prezintă ca o *ipostază a toponimizării* (...)” (Toma, 2015, p. 63)

naștere⁵ până la dispariție/moarte. Omul este, în cazul acesta, ca și *numele, omul locului*, adică al spațiului său de manifestare, care poate fi mai restrâns sau mai extins, în funcție de „amploarea” numelui – microtoponim (la nivelul teritoriului unei localități), macrotoponim (la nivelul unei zone sau regiuni), megatoponim (la nivel național sau internațional). Omul înseamnă, mai precis, „viziune” asupra spațiului, „mentalitate” geografică și denominativă populară, „istorie” la nivelul arealului său de manifestare (atestată, cunoscută, dedusă de către biograf, prin documentare, comparații, analogii, experiență proprie). Componenta triadei numită concentrat *om*, care înseamnă, de fapt, comunitate umană, este cunoscută, cel mai bine, de istoric, dublat de sociopsiholog. Fiecare dintre termenii trinomului este strâns legat de celelalte, așa cum sunt și componentele domeniilor în care trebuie să fie pregătit *toponomastul*⁶ – *biograf* al cuvintelor, indiferent de știința pe care o studiază/din care provine: lingvistică, geografie, istorie, demografie, sociologie, etnologie, antropologie etc.

Biografiile⁷ numelor de locuri pot fi studiate din cele trei perspective în mod egal și trebuie „vizate” favorabil de specialiștii acestor domenii (măcar în subsidiar), în sensul că, în absența celorlalți doi experți/specialiști, cel care încearcă să reconstituie biografia trebuie să-și pună întrebarea dacă celelalte două perspective consonează cu soluția propusă. Biografia trebuie să fie *posibilă lingvistic, verosimilă geografic și probabilă istoric*. Nu trebuie uitat nici că biografia este reconstituită, nu reală (este o imagine propusă a celei reale), o variantă care (oricât de autentică) poate și trebuie, după caz, nuanțată (retușată, modificată sau chiar contrazisă). În profilul complex al biografului numelor de locuri trebuie să coexiste cele trei componente profesionale, pe cât posibil, egal reprezentate: componenta lingvistică, cea geografică și cea istorică (sociologică, etnologică) etc.

Componenta lingvistică este responsabilă, în principal, de stabilirea „ascendenților” toponimului cercetat, precum și a categoriilor lingvistice din care aceștia fac parte: apelativ, antroponim, toponim, evident, cu precizarea formei și a sensului din momentul nașterii numelui de loc. Este foarte importantă stabilirea statutului „ascendenților”, pentru că, în funcție de acest statut, trebuie selectate metodele și procedeele prin care va fi reconstituită nașterea numelui. Formei și sensului „ascendentului” trebuie să li se acorde o atenție specială, întrucât reprezintă un fel de „amprente” genetice, prin care va fi identificat „urmașul”. Pe scurt, este vorba de potrivirea formei „ascendenților” cu cea a „urmașului”, ținând cont de evoluțiile fonetice specifice limbii respective, de corespondențele între limbile prin care, eventual, a trecut numele, ca și de posibilele accidente fonetice sau devieri analogice (tip etimologie populară). Fără cunoașterea legilor fonetice a limbilor pe care le-a parcurs apelativul sau antroponimul originar, există riscul falsificării identității acestuia. În același timp, mai ales în cazul „ascendentului” apelativ al toponimului, trebuie urmărite „transformările” semantice ale cuvântului, trecut de la statutul de apelativ la cel onimic (descriere a locului, metonimie, metaforă, extensiune de sens, restrângere de sens etc.), având în vedere că numele creat nu va rămâne permanent într-o formă primară/inițială, ci „va

⁵ „«Nașterea» numelor de locuri este, de fapt, re-nașterea toponimică a unor apelative sau antroponime, existente în limbă, așadar «născute» și «crescute» inițial într-o altă sferă lexicală, vocabularul comun, respectiv sistemul antroponimic.” (Toma, 2015, p. 32-32)

⁶ „(...) pregătirea lor de bază (lingvistică, geografică, istorică ori sociologică) este completată de solide informații și de o experiență teoretico-motodologică temeinică privind specificul numelor de locuri.” (Toma, 2015, p. 14-15)

⁷ „Viața numelor de locuri este mai scurtă sau mai lungă, mai simplă sau mai complexă, mai ușor sau mai greu de reconstituit, în funcție de o multitudine de factori, «biografiile» fiind și în acest domeniu de o largă diversitate.” (Toma, 2015, p. 38)

îmbătrâni”, „se va maturiza”, poate „va dispărea”. În ceea ce privește originea „descendenților”, importantă este transparența formală și semantică a apelativului în limba respectivă, mai precis, atât a rădăcinii acestuia, cât, mai ales, a sufixului, în eventualitatea că există. În general, existența sufixului într-o limbă indică apartenența lingvistică a toponimizatorului, de fapt, precizează originea toponimului.

De componenta geografică (a competenței biografului) depinde reconstituirea procesului denotației din perspectiva onomasiologiei geografice, și anume ce aspect al locului a determinat alegerea numelui, pe baza cărei relații din cuplul denotativ *cuvânt – loc* (descrierea aspectului topografic a acoperirii vegetale sau faunistice, a însușirilor fizice, a relației de posesie, apartenență, subordonare etc. față de o persoană sau comunități umane și altele).

Componenta istorică este responsabilă de situarea corectă, în timpul și în situația (istorică) adecvată, a nașterii și a momentelor importante din evoluția numelor. Cele trei componente nu trebuie detașate ca demersuri distincte, ci trebuie aplicate sincretic (pe cât posibil simultan). De altfel, trebuie să se admită că, în ultimele decenii, s-au format toponomaști, proveniți din lingviști, geografi sau istorici și instruiți, într-o bună măsură, în celelalte două discipline complementare. Se poate vorbi, așadar, nu de lingviști, geografi, istorici cu preocupări de toponimie, ci de *toponomaști* „proveniți” din discipline ca lingvistica, istoria, geografia etc.

Eficiența științifică poate fi optimizată prin colaborare interdisciplinară, prin informare reciprocă și prin întrepătrundere de idei, teorii, metode, fapte etc. Nu există o ordine nici măcar recomandabilă, cu atât mai puțin obligatorie, de succesiune a demersurilor presupuse de una sau de alte componente, de preferat fiind, evident, primordialitatea (inclusiv cronologică) demersului bazat pe componenta cea mai solidă teoretic, metodologic și practic, asigurând, în felul acesta, o probabilitate cât mai mare a credibilității științifice a acestui „tronson” al algoritmului „investigației” biografice. „Tronsoanele” următoare vor beneficia, pe de o parte, de precizia și claritatea primului „tronson” și vor nuanța, verifica sau chiar corecta elemente de amănunt situate la granița dintre componenta de bază și componentele secundare, determinând, uneori, refacerea cu instrumente exacte și adecvate a situației abordării inițiale.

Informațiile recente cu privire la teoria, metodologia și „tehnologia” studierii numelor de locuri sunt foarte utile pentru înțelegerea statutului de nume proprii al acestora, ca părți ale unor ansambluri, câmpuri⁸, sisteme toponimice⁹, în „interacțiune” cu sistemele apelative și antroponimice și în interferență cu arealul geografic denotat. Teoria și metoda disciplinei de proveniență (lingvistică, geografie, istorie etc.) ajută la înțelegerea modului cum „se coagulează” și evoluează cuplul denotativ: *nume – topic denotat* (creat de „actorul” denotației), dar nu sunt suficiente (o abordare mai amplă și mai elaborată necesită o perspectivă integratoare, interdisciplinară).

Studiul unui toponim, oricât de specific și de rar întâlnit, chiar „unicat” la prima vedere, trebuie corelat și coroborat cu ambientul geografic în care funcționează, cu sistemul de nume în care este integrat și cu împrejurările istorice în care s-a format și s-a „maturizat” onimic.

⁸ „Înțelegem prin câmp toponimic o structură *sui-generis*, prin care asociațiile de obiecte geografice (*designata*) dintr-o microzonă, realizate de vorbitori, se reflectă, la nivelul expresiei, prin opoziții (echipolente, privative sau graduale), fie analitice, fie sintetice.” (Moldovanu, 2010, p. 25)

⁹ „O cercetare amănunțită dovedește că structura toponimiei este mai amplă decât cea a lexicului comun, în sensul că rareori se pot afla toponime care să nu se încadreze într-o structură cu minimum doi termeni.” (Moldovanu, 2010, p. 22)

Masa toponimică poate confirma aspecte, laturi, nuanțe greu de observat prin studierea izolată a numelui (acestea putând fi, eventual, presupuse). Cercetătorul trebuie să găsească eficiența observării faptului toponimic: suficient de aproape de toponimul individual (pentru a nu scăpa detaliile și particularitățile specifice) și nu prea distanțat de grupările onomasiologice sau tipologice la care poate fi asociat în arealul geografic, prin caracteristicile lingvistice și prin circumstanțele istorice însoțitoare ale parcursului toponimic.

Instrumentele nelipsite din „inventarul” biografului numelor de locuri sunt corpusul cules de pe teren și materialul excerptat din arhive sau din sursele publicate (dicționare, hărți, indici de nume etc.)¹⁰. Analogiile toponimice, în plan structural, onomasiologic, funcțional etc., extinse inclusiv la alte teritorii decât arealul constitutiv (inclusiv în alte țări, dacă e cazul), sunt la fel de prețioase și de necesare pentru acuratețea cercetării ca și gruparea și ierarhizarea lor în teritoriul de geneză. Forma autentică (populară) a numelor este decisivă pentru stabilirea originii, genezei și etimologiei, mai ales pentru toponimele cu variante oficial-administrative, și trebuie identificată sau reconstituită cu mijloace specifice. În corelație cu prioritatea acordată formei populare, trebuie să se țină seama de mentalitatea geografică și denominativă populară, de multe ori diferită de standardizarea¹¹ nomenclurii geografice (oficiale). Așa cum s-a demonstrat, de exemplu, unii păstori disociază denominativ munții în funcție de activitățile pe care le desfășoară și de orizontul imediat (versanți, goluri alpine, prăpăstii etc.), nu de formațiile geografice mari („decupate” pe criterii științific elaborate). Bogăția de termeni geografici populari și de antroponime locale (mai ales porecle, supranume, hipocoristice) potențează probabilitatea descoperirii bazei de formare a numelor de locuri și de asociere analogică cu alte nume din teritoriu. Clasificarea toponimelor¹² din diverse puncte de vedere este utilă nu numai ca element de ordine și de ierarhizare, ci și ca orientare a cercetării pe direcții prioritare pentru categoria în care se încadrează toponimul vizat.

Metodele cu aplicare transdisciplinară, între care metoda comparativ-istorică, metoda statistică, metoda utilizării imaginilor cartografice – adaptate domeniului, se dovedesc relevante pentru cercetarea biografiei numelor de locuri. Perspectiva sincronă asupra fenomenului toponimic trebuie permanent coroborată cu viziunea diacronică. Nu trebuie uitat faptul că numele de loc este un cuvânt și are, în consecință, un complex sonor care evoluează după legi în cea mai mare parte comune cu apelativele, un sens¹³, motivat la început și demotivat treptat, prin convertirea onimică, o structură lexicală (rădăcină, sufix) și gramaticală, caracteristică substantivelor, în general, dar cu multe mărci particulare. Cuvântul aparține unei limbi sau, pe etape, parcurge diverse limbi, respectând specificul acelei limbi/acelor limbi, care trebuie cunoscut și urmărit în evoluția cuvântului devenit nume.

¹⁰ „Extragerea întregului material toponimic din documentele publicate și din arhive și confruntarea lui cu numele de locuri culese de pe teren, pentru întocmirea *Dicționarului/Tezaurului toponimic al României*, pe regiuni, a dat ocazia identificării a numeroase toponime dispărute, fie odată cu topicile denuminate (...), fie prin înlocuirea lor cu (sau înglobarea în) altele.” (Toma, 2015, p. 49-50)

¹¹ „Standardizarea denumirilor geografice (a numelor de locuri) înseamnă adoptarea, pe cale științifică și oficială, a unor reglementări care impun folosirea în cadrul lucrărilor geografice și cartografice de orice natură și în prezentările oficiale, științifice, didactice, a formei grafice și a pronunțării considerate *standard* (corectă lingvistic și unică în teritoriul limbii respective).” (Toma, 2015, p. 94)

¹² „Clasificările toponimice pot avea în vedere una sau alta dintre laturile cuplului denominativ, referentul topic, respectiv forma lingvistică, reunită cu acesta în ceea ce s-ar putea considera *un reper lingvistic individualizator*, o unitate onomastică sau, prin analogie cu celelalte cuvinte ale limbii, *un semn toponimic*.” (Toma, 2015, p. 60)

¹³ „Cele mai multe deosebiri față de cuvintele comune privesc latura lor semantică, adică sensul (conținutul).” (Toma, 2015, p. 16)

„Tehnologia descompunerii“ structurale a cuvântului și analiza funcționării sale trebuie adecvate limbii/limbilor străbătute de cuvântul onimizat. Numele perene (care rezistă cel mai mult, în timp) sunt cele care desemnează forme de relief și ape majore geografice, pentru că locuitorii au nevoie de repere strategice cunoscute, pentru a identifica populația prin numele așezării în care locuiește. Această populație însă, se raportează mai degrabă la topicele mărunte care „împart“ denominativ teritoriul în care locuiește (și își desfășoară activitatea).

Vechimea toponimelor, ale cărei implicații științifice și extraștiințifice sunt maxime, trebuie stabilită prin atestări documentare, prin dovezi indirecte (arheologice, etnologice, sociologice etc.), prin analiza istoriei cuvintelor și a comunităților denumitoare, prin raportare la configurația și la acoperirile geografice, procedura optimă fiind coroborarea și coordonarea tuturor acestor probe.

BIBLIOGRAPHY:

- Bechet, Florica (coord.), *Toponimia mitică europeană*, București, Editura Universității din București, 2010.
- Frățilă, V., *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, Editura Facla, 1987.
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, EA, 1963.
- Loșonți, D., *Soluții și sugestii etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- Moldovanu, Dragoș, *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)*, Iași, Editura Universității „A. I. Cuza”, 2010.
- Sala, Marius, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
- Toma, Ion, *101 nume de locuri*, București, Editura Humanitas, 2015.